

Оксана Костів

здобувачка вищої освіти Центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання Львівського
державного університету внутрішніх справ

Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів

Негативний вплив на навколишнє природне середовище під час збройного конфлікту ускладнює захист цивільного населення і порушує важливі права людини, поваги яких вимагають в тому числі звичайні норми міжнародного права. Ворожий вплив на навколишнє середовище під час збройного конфлікту здатний стати причиною зайвих страждань, що не виправдано військовою необхідністю. Серйозний збиток, нанесений природі в ході низки збройних конфліктів, тільки підсилює незахищеність осіб, які постраждали в результаті бойових дій. Іншими словами, гуманне поводження з жертвами збройних конфліктів, повага до них і захист включають і обережне ставлення до навколишнього природного середовища.

Захист України від російської злочинної агресії включає в себе нині також і захист довкілля від злочинних посягань агресора, який не цурається також дій, спрямованих на вчинення екоциду флори та фауни на території України. З початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України збільшилась кількість кримінальних проваджень у сфері екологічної безпеки, зокрема це стосується

забруднення земель, атмосферного повітря, водних об'єктів через постійні артилерійські обстріли з боку країни-агресора тощо. Окремим цинічним актом екоциду став підрив Каховської гідроелектростанції, що має та матиме подальші транскордонні негативні наслідки. При цьому складовою забезпечення можливості українських державних інституцій в умовах війни забезпечити екологічну безпеку та притягти до відповідальності тих суб'єктів, які завдають шкоду довкіллю, виступає дієвість міжнародно-правових механізмів для захисту навколишнього природного середовища, що має важливе значення нині та потребує детального опрацювання.

Зважаючи на те, що вплив на навколишнє природне середовище під час військових дій майже завжди є транскордонним, вважаю за необхідне проаналізувати міжнародні акти, які спрямовані за запобігання або, принаймні, зменшення негативного впливу військових дій на довкілля.

Базовим міжнародно-правовим актом у сфері захисту природного середовища під час військових конфліктів є Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище [1]. Конвенція забороняє державам-учасницям вдаватися до військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці.

Відповідно п. 3 ст. 35 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, (далі – ДП 1977 р.) заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, тривалої і серйозної шкоди природному середовищу. Згідно статті 55 ДП 1977 р. «Захист природного середовища» передбачено, що «1. При веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення. 2. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено» [2].

Відповідно до ст. 55 Положення про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) 1907 р. держава, яка окупувала область, повинна визнавати за собою лише право управління і користування стосовно громадських будинків, нерухомості, лісів, сільськогосподарських угідь, що містяться в ній. Вона зобов'язана зберігати основну цінність цих видів власності і керувати ними згідно з правилами користування, зокрема окуповуюча сторона має обов'язок збереження природних та культурних об'єктів на захоплених територіях [3].

У Всесвітній хартії природи (1982 р.) зазначається, що допоки людство не навчиться жити в мирі та не відмовиться від війни і виробництва зброї, неможливо буде зберегти довкілля. Хартія закликає утримуватися від військових дій, які завдають шкоди природі. Природа повинна бути захищена від деградації, спричиненої війною чи іншими ворожими діями [4].

У Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року [5] відзначено, що вкрай необхідним є вирішення питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих та ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів тощо з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у сфері безпеки і оборони та впровадженню стандартів НАТО. Зважаючи на те, що документ був прийнятий до повномасштабного вторгнення з боку Російської Федерації, у Стратегії мова йде про Донецьку та Луганську області. Проте, ці ж твердження можна поширити на всю територію, яка сьогодні страждає від збройної агресії.

У міжнародному співтоваристві існують різні думки щодо того, як посилити охорону навколишнього середовища під час збройних конфліктів, зокрема найпоширенішою є розробка та прийняття нової П'ятої Женевської конвенції про захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Пропонується створити новий міжнародний договір на основі кодифікації вже існуючих документів. Мотивуються такі пропозиції тим, що таке рішення уніфікувало б різні тлумачення понять у сфері міжнародного права, і таким чином зміцнило принцип правової визначеності

З урахуванням особливостей реалізації міжнародно-правових норм щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів науковцями запропоновано розрізняти три ситуації: «... 1) вплив стану війни на виконання сторонами своїх зобов'язань з охорони довкілля за відповідними міжнародними договорами; 2) дія договорів стосовно охорони навколишнього середовища, призначених для застосування саме в період воєнних дій; 3) реалізація норм про відповідальність і санкції за шкоду навколишньому середовищу, спричинену під час збройного конфлікту, після завершення стану війни» [6, с. 152].

Вирішення проблеми вбачається в поступовому, за сприятливих умов, прийнятті більш жорстких екологічних обмежень у регламентації військових дій. Серед важливих заходів слід зазначити сприяння широкому визнанню державами природоохоронних норм під час військових конфліктів. Поряд із зазначеними кроками, першочерговими заходами поступової екологізації міжнародно-правового регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів, на думку науковців, мають бути:

- поширення, наскільки це можливо, дії деяких положень природоохоронних договорів мирного часу на період військових конфліктів;
- посилення чинних договорів або окремих норм права збройних конфліктів (без зміни їх текстів) додатковими угодами, які екологізують основні договори (норми);
- укладення спеціального договору стосовно захисту навколишнього середовища в період збройних конфліктів та внесення поправок до чинних договорів.

Отже, з огляду на викладене вважаю, що з метою збереження довкілля в прийнятному стані, забезпечення екологічної безпеки та формування передумов для ефективної відбудови України необхідним є:

1. дотримання вимог міжнародних актів, спрямованих на охорону довкілля або окремих його компонентів як під час воєнних дій, так і у післявоєнний період;
2. чітка фіксація порушень норм чинного законодавства України та міжнародних актів у цій сфері;
3. ретельна оцінка завданих збитків та притягнення винних до юридичної відповідальності; врахування екологічної складової в документах стратегічного планування та при плануванні діяльності, що підлягає ОВД при проведенні відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період.

Література

1. Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10.10.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується за-хисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
4. Всесвітній хартії природи від 01.01.1982 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159404_159404
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
6. Медведєва М. О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища за наук. ред. О. В. Задорожнього. Фенікс, 2012. 252 с.

Юридичний факультет Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Інститут права Львівського державного університету
внутрішніх справ
Юридичний факультет Запорізького національного
університету
Юридичний факультет Сумського Національного
аграрного університету
Студентський науковий гурток «Клуб юних теоретиків»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

ХVІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

17 жовтня 2024 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

**Матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»**

П.78

**Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVIII Всеукр.
наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.) / Укладачка: Віра Качур. К.,
2024. 420 с.**

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**